

Arheološka istraživanja u Ozaljskoj špilji

Miroslav Razum

Ozaljska špilja smještena je u zapadnome dijelu naselja Ozalj te se radi o manjoj razgranatoj špilji. Tijekom lipnja i kolovoza 2019. godine na ulazu u špilju poduzeta su arheološka istraživanja od strane Zavičajnog muzeja Ozalj. Nalazi se mogu podijeliti u nekoliko horizonata: prapovijesni (lasinjski), antički, kasnosrednjovjekovni i novovjekovni horizont. Među nalazima posebno se ističu skeletni ostatci triju individua koji se mogu datirati u 2. polovinu 3. st., što se dovodi u vezu s epidemijom tzv. Ciprijanove kuge. Pronađen je također i veći broj keramike lasinjske kulture, kao i litike. Rezultati radiokarbonske datacije lasinjskih slojeva dali su sljedeće datume: 3626 – 3562 kal. pr. Kr. i 3631 – 3553 kal. pr. Kr. (58,3 %), što su prilično kasni datumi u odnosu na dosad uvriježene za lasinjsku kulturu. Godine 2021. pronađeni su ostatci suhozida koji se okvirno može datirati u vrijeme od 15. do 18. stoljeća. To sve upućuje na povremeno korištenje špilje tijekom duljeg vremenskog razdoblja, od ranog eneolitika do novog vijeka.

Ključne riječi: Ozaljska špilja, lasinjska kultura, špiljski ukopi, antika, srednji vijek

► Uvodne napomene

Ozaljska špilja smjestila se na zapadnome rubu Ozlja, oko 1000 metara zračne linije od središta naselja te 500-njak metara od Staroga grada Ozlja na oko 141 m n.v., u maloj dolini potoka Pavučev jarak koji samo 300 metara nizvodno, utječe u rijeku Kupu (sl. 1). Nalazi se u stijeni građenoj od vapnenačke breče koja ima visinu od 15 metara (sl. 2). Špilja je većim dijelom horizontalno položena te morfološki pripada među razgranate tipove špilja. Sastoji se od dvorane dimenzija 19 x 15 x 4,5 metra, te tri kanala koji se odvajaju iz dvorane (dužine 46, 26 i 23 metra), a ukupna je duljina špilje 129 metara. Špilja također ima dva ulaza, s glavnim ulazom okrenutim prema sjeverozapadu, dok je bočni, koji se nalazi odmah pokraj glavnog i gleda na jugozapad, skoro posve zatrpan.

Špilja je smještena na samo 80 m zračne linije od najbližih naseljenih kuća te u neposrednoj blizini državne ceste D228. Stoga je lokalitet lako dostupan te podložan potencijalnoj devastaciji. U neposrednom je okolišu špilje, kao i u samoj špilji, nađena veća količina recentnog otpada. Unutar špilje također su bili vidljivi iskopi okruglog oblika, a za koje se može pretpostaviti da su nastali nestručnim iskopavanjem.

Prva arheološka istraživanja ovoga lokaliteta provedena su 1884. godine pod vodstvom Šime Ljubića prilikom iskapanja groblja na Treščerovcu (Ljubić, 1885: 72). Zabilježeno je da su se iskapanja vršila u glavnoj dvorani te u jednome od hodnika, no nalazi se ne spominju. U Arheološkom muzeju u Zagrebu s ovog lokaliteta sačuvane su samo glačana kamena sjekira (inventarni br. 1819) i tri ulomka prapovijesne keramike (inventarni br. 1820) koji su mogli donekle ukazati na karakter lokaliteta. Nažalost, o ovim istraživanjima nije sačuvana dokumentacija. Tom je prilikom u neposrednoj blizini špilje, na za sada nepoznatoj lokaciji blizu crkve Sv. Florijana, sakupljen materijal iz razorenog tumula (Ljubić, 1885: 71-72; 1887: 29). Također je u neposrednom okolišu špilje, na gornjem rubu padine u kojoj je smještena špilja, 1971. i 1973. godine istraženo kasnobrončano paljevinsko groblje (Balen Letunić, 1981). Arheološka istraživanja također su vršena na Starom gradu Ozlju od 1991. do 1995. godine u sjevernom

▲ Slika 1. Prikaz smještaja Ozaljske špilje na ortofoto snimku (www.geoportal.dgu.hr)

dvorištu, dok je središnje dvorište istraživano 2002. godine. Do sada su opširnije objavljeni samo prapovijesni nalazi (Težak-Gregl, 1994), dok ostali nalazi do danas, nažalost, ostaju neobjavljeni.

► Tijek istraživanja i stratigrafija

Prva kampanja arheoloških istraživanja u Ozaljskoj špilji obavljena je tijekom lipnja i kolovoza 2019. godine. Voditelj istraživanja bio je Miroslav Razum, a također je sudjelovao Stjepan Bezjak, kustos i ravnatelj Muzeja, te četiri studenta, dok je dokumentiranje pojedinih situacija vršila tvrtka Kaducej d. o. o. Ova su istraživanja bila sufinancirana od strane Ministarstva kulture i medija RH iz programa javnih potreba u kulturi – programi zaštite i očuvanja arheološke baštine. Istraživanja su također nastavljena u ljeto 2021. godine

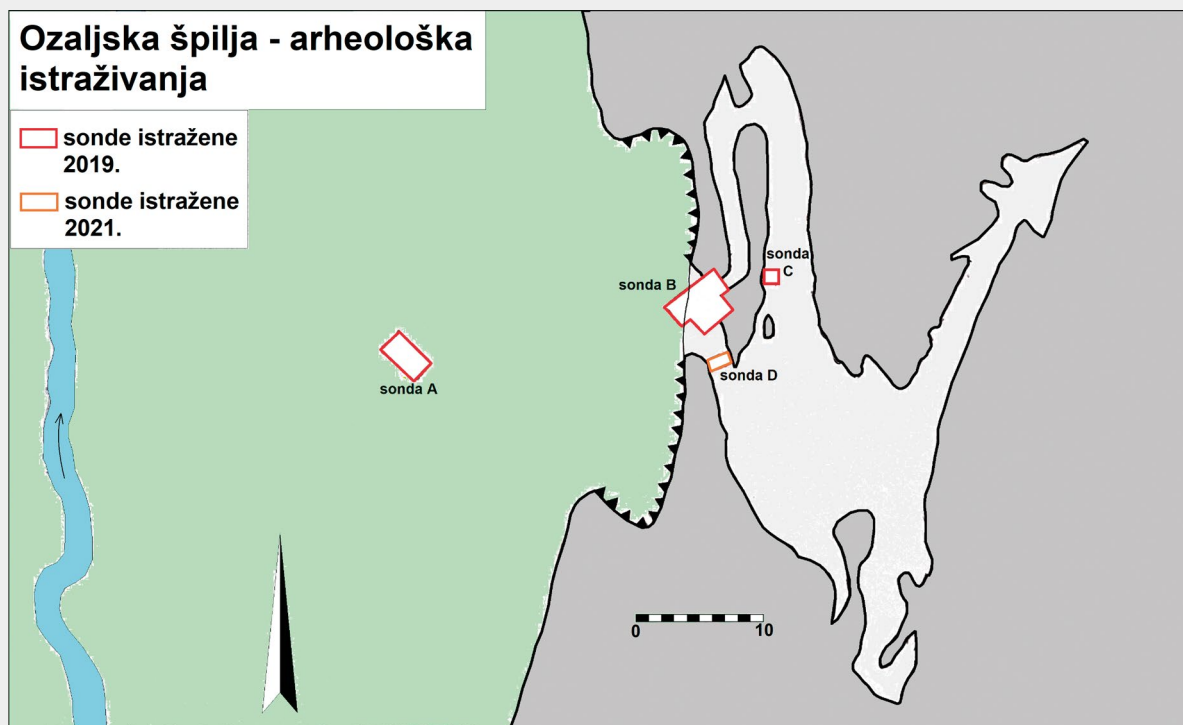
Područje istraživanja podijeljeno je na tri sonde (sl. 3). Sonda A površine 2 x 4 metara otvorena je oko 50 metara istočno od ulaza u špilju, na ravnom prostoru između špilje i korita potoka. Na tom je mjestu prema iskazu mještana 90-ih godina 20. st. nađena žara s paljevinskim ukopom. Iskapanja ovdje, nažalost, nisu dala rezultata, budući da se ispod tankog humusnog sloja, nalazi samo recentni nanos ili zapuna, te se ubrzo došlo do zdravice.

Sonda B bila je postavljena na ulazu u špilju, točnije na njenom bočnom ulazu, budući da se pretpostavljalo da bi se tamo zbog orijentacije ulaza prema jugozapadu, moglo doći do rezultata. Njezine su dimenzije bile 4 x 4 metra te je bila podijeljena na četiri kvadranta.

Najgornje stratigrafske jedinice u sondi B čine dvije manje zapune te tri relativno tanka rahla sloja, s uglavnom recentnim i novovjekovnim materijalom. Također su definirana i dva vjerojatno prirodna urušenja koja se sastoje od nizova većeg kamena. U kompaktnijem i prilično debelom SJ 008 koji se proteže ispod, pronađen je miješani antički, kasnosrednjovjekovni i novovjekovni materijal. U sjeverozapadnom kutu kvadranta 1 nađeni su razbacani ostatci ukopa, ukopani u SJ 008, koji su označeni kao SJ 013. Kasnije, prilikom proširenja sonde prema zapadu, pronađeno je još ostataka ljudskog skeleta zajedno s dvije lubanje, SJ 050, koji su vjerojatno dio istog ukopa. Miješani srednjovjekovni, kasnoantički i prapovijesni materijal nađen je također u debelom pjeskovitom sloju SJ 014. Ispod SJ 014 slijede tri smeđa sloja zemlje koja se protežu jedan ispod drugog, SJ 015, 016 i 017 te, po svemu sudeći, sadrže isključivo prapovijesni materijal.

Slika 2. Ulož u Ozaljsku špilju (Foto: Miroslav Rázum)

▲ Slika 3. Plan Ozaljske špilje i dispozicije sondi (autor: Miroslav Razum prema Neven Bočić i Hrvoje Cvitanović, 1993).

SJ 019/020, koji se prostire ispod njih, iako isprva definiran kao plitka zapuna, vjerojatnije predstavlja hodnu površinu, budući da se radi o crvenoj, djelomično zapečenoj zemlji. Ispod njega se nalazi žuti glinasti sloj s prapovijesnim materijalom, SJ 026, a u koji su također ukopane dvije male zapune. U njega su također ukopana i dva vatrišta koja se sastoje od tri, odnosno četiri sukcesivna sloja. Stratigrafska sekvenca završava sa SJ 038 te SJ 039 koji se nalazi ispod njega, žutim slojevima finoga pijeska, bez nalaza, no sa sporadičnim nalazima životinjskih kostiju, te se mogu definirati kao predzdravica. Zdravicu predstavlja SJ 040, sterilni sloj koji se sastoji od izrazito finog žućkastog pijeska te ne sadrži nalaze.

Sonda C postavljena je u kanalu unutar špilje koji vodi do bočnog ulaza, te je bila malih dimenzija, 1 x 1 metar, s četiri evidentirane stratigrafske jedinice. Prve tri, gledajući odozgo, sadrže manji broj životinjskih kostiju, no bez nalaza, dok najdonji SJ 004 predstavlja sterilni sloj koji se sastoji od izrazito finog sivog pijeska. Stoga se ovdje ne radi o kulturnim nego vjerojatnije o geološkim slojevima s paleontološkim uzorcima.

Istraživanja 2021. godine

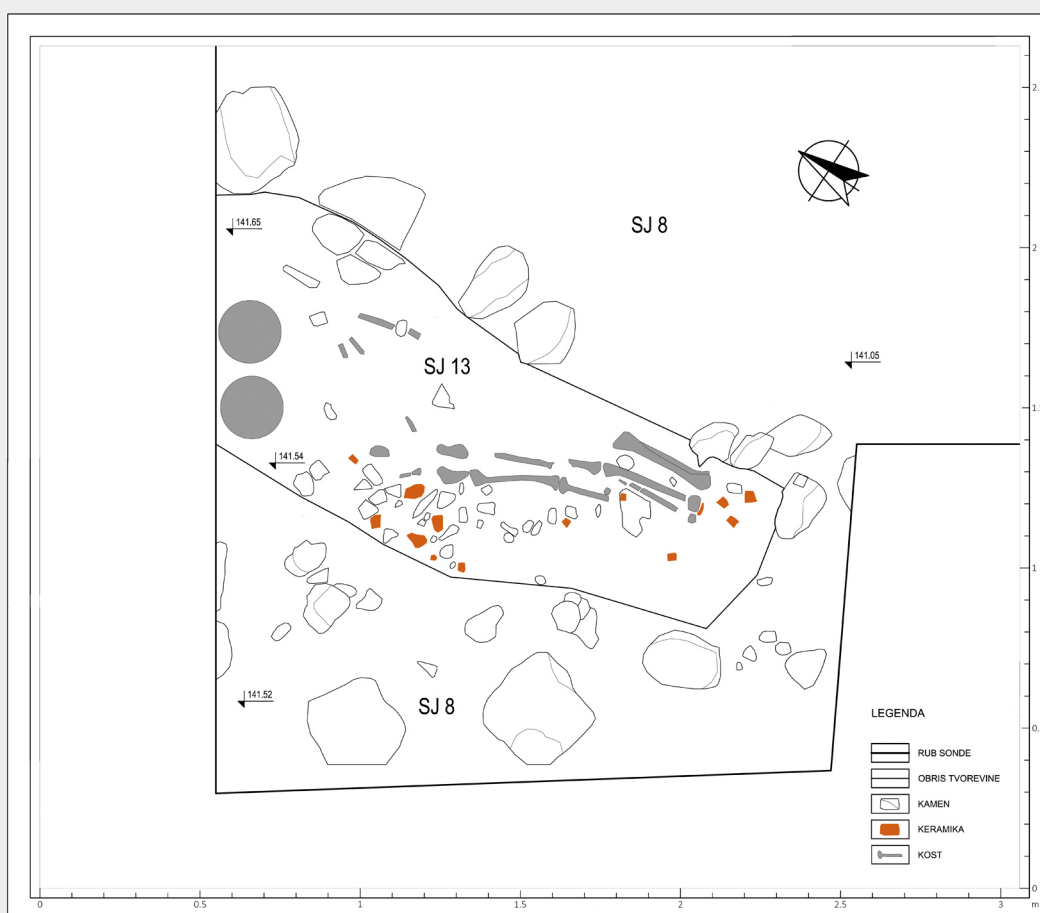
S arheološkim se istraživanjima nastavilo u ljeto 2021. godine te su i ona također bila sufinancirana od strane Ministarstva kulture i medija RH. Iskapanja su se odvijala malo dublje u špilji te je u desnom, glavnom ulazu u špilju, na samom kraju ulaznog hodnika prije njegovog spajanja sa središnjom dvoranom, otvorena manja sonda D površine 2 m².

Definirano je pet stratigrafskih jedinica. Najgornja stratigrafska jedinica, SJ 001, sadrži recentne nalaze, a ispod nje protežu se dva sloja s novovjekovnim nalazima. Ispod njih nalazila se moguća suhozidna konstrukcija SJ 003, dok najdonji sloj predstavlja zdravicu.

► Kronološko-tipološka determinacija nalaza

Ljudski skeletni ostatci

U sjeverozapadnome dijelu sonde pronađen je poremećeni skeletni ukop orijentacije sjever-jug koji je sadržavao ostatke dvaju skeleta (sl. 4). Grobna jama nije bila vidljiva, nego je prostor gdje se nalazila velika koncentracija kostiju unutar SJ 008 označen kao SJ 013, iako je moguće da se manji dio kostiju nalazio na izvornom mjestu. Bioarheološke analize kosturnih ostataka napravljene su naknadno od strane Instituta za antropologiju u okviru projekta PASTLIVES (Novak, Carić, 2020). Utvrđeno je da se radi o ukopu dviju osoba starosti između 20 i 28 (osoba 1), odnosno 6 i 8 godina (osoba 2). Iako su bioarheološke analize zbog gracilnije građe ukazivale na to da je starija osobe ženskoga spola, naknadnom DNA analizom utvrđeno je da se radi o muškarcima (Novak, 2024: usmeno). Također su od koštanih patologija ustanovljeni benigni kortikalni defekti na objema ključnim kostima, poznati i kao „kajakaška ključna kost“ što je pokazatelj teškog fizičkog rada koji uključuje područje prsnog koša. Od dentalnih patologija prisutne su blage kalcificirane zubne naslage na tri zuba donje čeljusti, blaga istrošenost griznih ploha svih prisutnih zuba, dva karijesa na zubima donje čeljusti te linearna hipoplazija zubne cakline na svim prisutnim anteriornim zubima, od kojih se potonja povezuje s gladovanjem, nedostatkom A, C i D vitamina i prisutnošću anemije (Novak, Carić, 2020). Prema rezultatima analize omjera stabilnih izotopa $\delta^{13}\text{C}$ vrijednost iznosi $-15,0\%$, što označava blagi odmah od uobičajenih vrijednosti za prehranu baziranu na terestrijalnoj hrani a koje iznose između -18 i -22% . Prema tome možemo pretpostaviti da se prehrana ove individue bazirala na terestrijalnoj hrani u kojoj prevladavaju C3 biljke, a vjerojatno su u manjoj mjeri konzumirane C4 biljke poput prosa (Schoeninger, Moore, 1992).

► Slika 4. Tlocrt antičkog ukopa (autor: Dinko Tresić Pavičić).

U SJ 014, pjeskovitom sloju koji se nalazi ispod SJ 013, nađena je samo mandibula. Ustanovljeno je da se radi o mandibuli djeteta, starosti između 6 i 8 godina, nepoznatog spola, i bez patologija (Novak, Carić, 2020). Radiokarbonska datacija obavljena je na uzorku iz groba 1, te kronološki smješta ovaj ukop najvjerojatnije između 201. i 257. kal. godine (67 %) (Tab. 1).

Životinjski ostatci

Što se tiče ostataka životinjske faune iz arheoloških slojeva, za sada je moguće dati samo preliminarne rezultate. U sondi B nađeno je ukupno 209, što ulomaka što komada životinjskih kostiju, dok ih je u sondi C nađeno 11. Od toga broja, 119 potječe iz pomiješanih slojeva te su one izuzete iz razmatranja, te je naposljetku pregledano 90 kostiju koje su sve nađene u prapovijesnim slojevima¹. Od životinja koje je bilo moguće determinirati, među domaćim životinjama zastupljeni su ovca, govedo i svinja. Od divljih životinja, nađene su kosti jelena, srne, divlje svinje, malog mesoždera (vjerojatno lisice ili kune), zeca, svisca, ptica i ribe. Osim u slučaju ribe, za ostale je životinje teško zaključiti je li riječ o lovnim životinjama ili su se slučajno zatekle u špilji. Urezi su vidljivi na nekoliko kostiju koje su međutim tafonomski neodredive. Također je uočeno i nekoliko nagorjelih ulomaka, no oni se ne mogu povezati s termičkom obradom već slučajnim gorenjem kostiju. Među kostima divljih životinja posebno se ističe kost svisca koja je nađena u sloju SJ 028, zajedno s nalazima lasinjske keramike. Budući da iz tog razdoblja nisu poznati nalazi svizaca u arheološkom kontekstu, postoji i mogućnost da je kost zbog bioturbacija dospjela iz nekog starijeg sloja. Vjerojatno će buduća istraživanja i analize životinjskih ostataka s drugih lokaliteta rasvijeliti mogućnost postojanja svizaca u umjerenim geografskim područjima tijekom eneolitika.

Litički nalazi

Što se tiče litičkog materijala iz Ozaljske špilje, nađen je relativno mali broj nalaza. U pogledu na sirovinu od koje je materijal izrađen, primjećuje se izrazita homogenost s obzirom da se radi o radiolaritu koji se javlja u različitim bojama, od crveno-smeđih do maslinasto-sivih tonova. Materijal je napravljen na riječnim oblucima, što se vidi po njihovoj zaobljenosti, te je izvor sirovine vjerojatno bila rijeka Kupa koja se nalazi u neposrednoj blizini ili šljunčani sedimenti iz okolice Ozlja. Upotreba radiolarita s ovoga područja uočena je i u špilji Zala udaljenoj oko 30 km (Vukosavljević *et al*, 2015: 77-81). Stoga možemo reći da je stanovnicima Ozaljske špilje ovaj kvalitetan materijal bio izuzetno lako dostupan.

Među 24 komada litičkog materijala najviše je odbojaka – 11 komada. Alatkne čine tri nalaza, te se tipološki mogu svrstati među splinted pieces (T.1-17,19,20). Za jedan primjerak može se sa sigurnošću reći da se radi o jezgri (T.1-18), dok ostalih devet komada čine mogući testni primjerci napravljeni na oblucima, no nije sigurno jesu li otvarani prirodno ili ljudskom rukom. Preliminarno se može rezimirati da ovi nalazi pokazuju određenu litičku proizvodnju na ovom lokalitetu, no zbog njihova malog broja ne možemo sa sigurnošću definirati njen opseg².

Keramika

Najviše nalaza pripada keramici koje je tijekom 2019. godine nađeno 469 ulomaka. Od toga je moguće 170 ulomaka pripisati kasnom srednjem i novom vijeku, 86 antičkom razdoblju, a najviše ulomaka, njih 215, razdoblju prapovijesti. Tijekom istraživanja 2021. godine nađeno je još 199 ulomaka keramike koja se kronološki može isključivo pripisati kasnom srednjem i novom vijeku. Općenito broj pronađenih nalaza nije velik, no uočene su ipak neke zanimljive osobitosti koje ćemo vidjeti u nastavku teksta.

1 Morfološku analizu kostiju napravila je Maja Grgurić s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zadru, kojoj zahvaljujem na pomoći. Analiza je preliminarne te izvještaj ne postoji.

2 Morfološku analizu litičkog materijala napravila je Sonja Kačar s Austrijske akademije znanosti, kojoj također zahvaljujem na pomoći. Analiza je preliminarne te izvještaj ne postoji.

Prapovijesna keramika

Ulomaka koji se mogu definirati kao prapovijesni, nađeno je ukupno 202 komada. Od toga, 73 ulomka nađeno je u pomiješanim slojevima, dok je ostalih 129 nađeno u slojevima ispod SJ 014. S obzirom da je tu nađena jedino ova vrsta keramike, čini se da ovi slojevi nisu pomiješani. No keramika je jako fragmentirana, stoga je vjerojatno riječ o sekundarnom deponiranju.

Keramika u slojevima SJ 015 i 016 nađena je u jako malom broju, samo četiri, odnosno sedam ulomaka. Općenito tanjih stijenki, bez primjesa, poliranih površina pretežno tamnosivih tonova, stoga je sigurno da se radi o prapovijesnoj keramici. O oblicima posuda nije moguće ništa reći s obzirom da ne postoji dovoljno elemenata. Ipak, oba su sloja radiokarbonski datirana, te je za SJ 015 dobiven datum 1208 – 1111 cal BC (68,3 %) dok je SJ 016 datiran u 2626 – 2500 cal BC (68 %) (tab.1). Oba su datuma zanimljiva – pokazuju makar kratkotrajno korištenje špilje tijekom kasnog eneolitika i kasnog brončanog doba.

Ostali ulomci keramike, ukupno 122 komada, nađeni su u ostalim slojevima ispod, a najviše u SJ 017. Najviše je keramike redukcijski pečeno te prevladavaju tamnosivi tonovi, također su česti i crvenkasti, dok su najmanje zastupljeni ulomci bež boje. Često su se na istoj posudi nalaze različite boje stijenki u slučajima kad je keramika neravnomjerno pečena, dok je presjek najčešće tamnosive boje. Prevladava keramika tanjih stijenki, debljine do 1 cm, s fino uglačanim unutarnjim i vanjskim površinama. Keramika debljih stijenki ima slabije uglačane vanjske površine i često neobrađene unutarnje. Što se oblika posuda tiče, fragmenti su u većini slučajeva premalih dimenzija te je sačuvanih rubova i oboda relativno malo (ukupno svega 22 komada), no od forma moguće je definirati bikoničnu zdjelu konveksnog trbuha i konkavnog ramena (T. 1:3), jednostavnu zaobljenu zdjelu (T.1:1), bikonični lonac s niskim koničnim trbuhom i konkavnim ramenom s ušicama uz obod (T. 1:6), zdjela s konveksnim gornjim i konkavnim donjim dijelom (T. 1:9,12), lonac s uglatim ramenom (T. 1:-10) te vrč s cilindričnim vratom i horizontalnom drškom (T. 1:7). Ukrašenih fragmenata relativno je malo te su izvedeni urezivanjem i otiskivanjem. Javljaju se motivi višestrukih vertikalnih (T. 1:9) i horizontalnih paralelnih linija (T. 1:14), motivi horizontalnih i vertikalnih paralelnih linija koje se sijeku pod pravim kutem (T. 1:2), paralelnih vertikalnih i horizontalnih linija obrubljenih nizom otisaka (T. 1:8,13) te niza cik-cak otisaka u kombinaciji s vertikalnim paralelnim linijama (T. 1:4,5). Na posudama se javljaju i horizontalne drške ukrašene s otisnutim ukrasom (T. 1:7,10). Na jednom se ulomku nalazi ukras para bradavičastih plastičnih aplikacija (T. 1:13), a također je na jednom komadu nađen ukras od dva reda dubokih uboda izvedenih vjerojatno šilom (T. 1:11).

Ovi nalazi, koji po svemu sudeći pripadaju lasinjskoj kulturi, pokazuju najviše sličnosti s nalazima s lokaliteta Vrlovka i Stari grad Ozalj (Težak-Gregl, 1994), što i ne čudi s obzirom na blizinu potonjeg lokaliteta. S obzirom da je evidentirano postojanje nekoliko lasinjskih lokaliteta u špiljama (Čataj, 2018: 28), može se zaključiti da je i Ozaljska špilja u to doba služila kao povremeno sklonište. Crveni zagoreni sloj SJ 019, koji se nalazi ispod njega, mogao bi se interpretirati kao dio hodne površine.

Ulomci bikoničnog lonca s niskim koničnim trbuhom i konkavnim ramenom te s ušicama uz obod nađeni su u špiljama Boduli 1 i 2 kod Bosiljeva (Perkić, 2006: 3-13). Ukras snopova vertikalnih paralelnih linija omeđenih nizom utisnutih točaka nađen je na obližnjem Starom gradu Ozlju, Starom gradu Bariloviću (Čataj, 2014: 56, Slika 59, T. 03/27), u špiljama Boduli 1 i 2 kod Bosiljeva (Perkić, 2006: 37, sl. 3-8), Crkvišće – Bukovlju (Čataj, 2020: T. 7: 17), Lasinja – Talijanovom brdu (Čataj, 2020: Prilog 14), Nedelišće – Črečanu (Čataj, 2020: 173, T. 38: 5), dok je relativno čest na slavonskim lokalitetima poput Beketinci – Bentež (Minichreiter, Marković, 2013: T. 8: 1) i Jurjevac – Stara Vodenica (Balen *et al.*, 2017: T.10: 8, 11).

Ukras u obliku para bradavičastih aplikacija nađeni su uglavnom u sjevernoj Hrvatskoj, npr. na lokalitetu Čakovec – Gornji Pustakovec (Bekić, 2006: T. 1: 5, T. 2: 6), Jakopovec – Blizna (Bekić 2006: 148, T. 1: 1-3), te Črečan (Čataj, 2020: T. 17: 6).

Lokaliteti na kojima su ovi ukrasi nađeni, a s kojih postoje radiokarbonske datacije, mogu se datirati u jako velikom vremenskom rasponu, od oko 4300. g. pr. Kr. do čak oko 3600. g. pr. Kr. (Čataj, 2020: T. 4: 5). Stoga bi zbog ukrasa koji nisu nužno vezani za usko kronološko razdoblje, teško bilo samo na osnovi tipologije odrediti dataciju lasinjskog sloja u Ozaljskoj špilji.

Ipak, radiokarbonska analiza uzorka kostiju iz SJ 017 dala je zanimljiv datum 3626 – 3562 cal BC (60,6 %), dok je iz uzorka kosti iz jednog od vatrišta, SJ 035, dobiven sličan datum, kao i za SJ 017, 3631 – 3553 cal BC (58,3 %) (Tab. 1). To predstavlja prilično kasni datum za lasinjsku kulturu s obzirom da se u novije vrijeme njezino trajanje datira od 4300. do 3950. pr. Kr. (Čataj, 2020: 1). Ipak, ovi datumi ne predstavljaju jedinstven slučaj, budući da su na još dva lasinjska lokaliteta u Hrvatskoj dobiveni slični datumi. Tako su uzorci s lokaliteta Beketinci – Bentež datirani u 3956. – 3778. (68,2 %), 3808. – 3643. (53,6 %) i 3715. 3762. – 3365. (64,3 %) kal. g. pr. Kr. (Minichreiter, Marković, 2013: 128), dok su iz jame 3 na lokalitetu Čakovec – Gornji Pustakovec dva datuma: 3569±48 kal. g. pr. Kr. i 3461±63 kal. g. pr. Kr. (Bekić, 2006: 189). Stoga se može pretpostaviti puno duže trajanje lasinjske kulture, te je moguće da će biti potrebno revidirati datume njezinog vremenskog raspona.

▼ **Tablica 1.** Rezultati ^{14}C datacija uzoraka iz Ozaljske špilje

LB LI	Oznaka, naziv i/ili vrsta predmeta ispitivanja <i>Tested item designation, description and/or type</i>	$a^{14}\text{C}$ (pMC)	$\delta^{13}\text{C}$ (‰ VPDB)		^{14}C starost ^{14}C age (BP)	Kalibrirani period <i>Calibrated date</i> (cal BC, cal AD)
			M	L		
Z-7757 A2490	Životinjska kost, Ozaljska špilja, U-28, Sonda B1, SJ 037, Antika	79,6 ± 0,2	-14,5	-	1835 ± 25	Cal AD 169 – 185 (8,2 %) Cal AD 203 – 245 (60,1 %)
Z-7758 A2491	Životinjska kost, Ozaljska špilja, U-45, Profil B1-B2, SJ 017, Lasinjska kultura	55,3 ± 0,2	-22,6	-	4755 ± 25	3626 – 3562 cal BC (60,6 %) 3533 – 3525 cal BC (7,7 %)
Z-7759 A2492	Životinjska kost, Ozaljska špilja, U-24, Sonda B2, SJ 036, Prapovijest	60,3 ± 0,2	-23,9	-	4065 ± 25	2626 – 2570 cal BC (52,5 %) 2519 – 2500 cal BC (15,5 %)
Z-7760 A2493	Životinjska kost, Ozaljska špilja, U-50, Sonda B5/1, SJ 035, Lasinjska kultura	55,2 ± 0,2	-22,6	-	4775 ± 25	3631 – 3603 cal BC (25,0 %) 3589 – 3553 cal BC (33,3 %) 3540 – 3529 cal BC (10,0 %)
Z-7821 A2532	Životinjska kost, Ozaljska špilja, U-37, Sonda B, kvadrant B4, SJ 017 Prapovijest	69,4 ± 0,2	-20,6	-	2935 ± 25	1208 – 1111 cal BC (68,3 %)
Z-7309 A2156	Ljudska kost, Ozaljska špilja, U-4, sonda B, kvadrant B1, SJ013 Antika	79,8 ± 0,2	-15,0	-	1820 ± 25	Cal AD 210 – 250 (57,5 %) Cal AD 296 – 310 (10,8 %)

Antička keramika

Antička se keramika također nalazi u svim pomiješanim slojevima, no najviše je takvih ulomaka nađeno u stratigrafskim jedinicama O13 i O14. Dijagnostički antički nalazi malobrojni su, a u velikom broju slučajeva jedino je po frakturi moguće pretpostaviti da se radi o antičkoj keramici. Iako je velika količina antičkog materijala pronađena na obližnjem Starom gradu Ozlju, zbog neobjavljenosti antičkih nalaza za sada, nažalost, nije moguće povući analogije s ovim lokalitetom. Može se pretpostaviti da je zbog relativno malog broja tipičnih antičkih oblika, većina keramičke proizvodnje vjerojatno bila lokalna. No, s obzirom na to da je rimska provincijalna keramika po frakturi slična keramici nekih drugih razdoblja, pogotovo srednjeg vijeka (usp.: Jelinčić, 2009), moguće je da neki ulomci nisu prepoznati kao antički.

Najviše ulomaka čini grublja keramika, rukom rađena, debljih stijenki (1 cm i više), koja u sebi sadrži puno primjesa kvarcnih kamenčića. Boja stijenki varira od tamnosive preko crvene do bež boje, a keramika je često i neujednačeno pečena, te su unutarnja i vanjska stijenka različitih boja. Zbog fragmentiranosti nalaza, nije moguće reći o kojim se oblicima radi, osim za dva slučaja gdje se radi o velikom trbušastom loncima s izvijenim rubom i zaobljenim ramenom (T. 2:1-2). S obzirom na dimenzije ulomaka, vjerojatno se većinom radi o velikim

loncima, tj. pitosima, za pohranu namirnica. Vanjska je površina neobrađena i ukrašena najčešće duboko urezanim metličastim ukrasom koji se sastoji od snopova horizontalnih, kosih i zavnutih linija te prepleta snopova (T. 2:1-3), a u nekim se slučajima ukrašava i unutarnja površina stijenke (T. 2:1).

Lonci s izvijenim rubom i zaobljenim ramenom kao i metličasti ukras, javljaju se na mnogim rimskim lokalitetima u kontinentalnoj Hrvatskoj te se datiraju u vrijeme od 1. do 4. st. (Jelinčić, 2009: 30-32). Najbliže paralele, za ovaj način ukrašavanja, mogu se naći na lokalitetima Jopićeva špilja (Perkić, 2019: T. 14:5-10, T. 15:1-2) i Markova špilja (Perkić, 2019: T. 23:3). Ukrašavanje metličastim ukrasom također je poznato na velikom broju antičkih lokaliteta u cijeloj kontinentalnoj Hrvatskoj kao što su Varteks u Vinkovcima (Ožanić Roguljić, 2016: T. 46: 54, 57), Varaždinske Toplice (Vikić – Belančić, 1972: T. 16: 5-6, T. 17: 1, 3-5) i Sisak – Kovnica (Wiewegh, 2001: 92, T. 4). On se na rimskoj keramici javlja od 2. st. na dalje, te se smatra nasljeđem latenskog lončarstva (Vikić – Belančić, 1972: 31; 1975). To znači da je moguće i da se u slučaju Ozaljske špilje radi i o latenskim nalazima, no s obzirom da je najviše ulomaka nađeno u istom sloju s poremećenim rimskim ukopom, vjerojatnija je datacija u rimsko razdoblje, točnije u drugu polovinu 3. stoljeća.

Dio ulomaka koje pripisujemo antičkom razdoblju crvenkaste je boje, tanjih stijenki od pročišćene gline s mekanim lomovima, dok je oblike posuda zbog nedostatka dijagnostičkih elemenata skoro pa nemoguće utvrditi. No, nađen je ulomak gdje se radi o vrču s cilindričnim vratom (T. 2:7), a njemu možda pripada i ulomak ručke (T. 2:8). Zbog nedostatka specifičnijih dijagnostičkih elemenata, nije moguće točnije datirati navedene ulomke. Zato je posebno zanimljiv nalaz jednog jako fragmentiranog ulomka čaše ili zdjele, sive boje, ukrašen vodoravnim kanelurama (T. 2:14). Vjerojatno se radi o tzv. keramici tankih stijenki čija je proizvodnja trajala od 2. st. pr. Kr. do 2. st. po Kr. (Ožanić Roguljić, 2016: 21). Inače se ovakva vrste keramike izrađivala od pročišćene gline, no ovaj ulomak sadrži primjese krupnoga pijeska, čime se vidi određeni otklon od uobičajenog načina proizvodnje.

Posebnu skupinu keramike predstavlja nekoliko ulomaka izuzetno kvalitetne keramike, uglačane sive površine i svjetlosivog presjeka (T. 2:9-13). Zbog fragmentiranosti nalaza, teško je govoriti o oblicima, no sigurno je da su imali široki cilindrični vrat (T. 2:11-12), a sačuvan je i ulomak profilirane ručke (T. 2:10), oboda lonca ili vrča s jednostavnim izvijenim kružnim izljevom (T. 2:9) te fasetiranog trbuha (T. 2:13). Vanjske su površine ukrašene uglačanim vertikalnim ravnim (T. 2:11) ili valovitim (T. 2:12) te širokim vertikalnim (T. 2:9,11) ili horizontalnim (T. 2:12) trakama, često u kombinaciji, te se stvara tzv. stralucido efekt. Ukras se izvodi štapićem ili nekim tupim predmetom na mokroj glini, a nakon što se glina dovoljno osuši, površina se uglača (Roksandić, 2014: 66-67). Siva keramika s glačanim uzorkom prvi se put javlja tijekom druge polovine 2. st. pr. Kr. na kasnolatskim lokalitetima u istočnoj Slavoniji (Dizdar, 2001: 65; Drnić, Skelac, 2008: 399-400). Najčešći motivi izvedeni glačanjem široke su vertikalne trake (Drnić, Skelac, 2008: T. 7:6) te snopovi vertikalnih valovitih i ravnih linija (Drnić, Skelac, 2008: T. 8:1-2), a obično se nalaze na vrčevima sa stožastim vratom te kantharosima. Ukras s glačanim uzorkom nastavlja se koristiti i nakon dolaska rimske vlasti u Panoniju, no tijekom 2. st. nestaje iz upotrebe (Roksandić, 2012: 139). Ponovo se javlja tijekom 4. i 5. st., a veže se uz istočnogermanska plemena poput Gepida, Langobarda i Sarmata (Roksandić, 2012: 138-141; 2014: 67). Iako se nalazi diljem Panonije, u kasnoantičkom je kontekstu na području Hrvatske za sada zabilježena samo u Vinkovcima (Roksandić, 2012: Slika 9-13). Uz jednostavne motive vertikalnih valovitih linija (Roksandić, 2012: T. 3:3) i širokih vertikalnih traka (Roksandić, 2012: T. 2:2), javljaju se i složeniji motivi poput mreže (Roksandić, 2012: T.1:1) ili prepleta (T.1:6). Nalazi ove vrste keramike također su prisutni na kasnoantičkim refugijima Ajdovski gradec- Vranje, Rifnik, Kranj – Lajh i Tinje u Sloveniji, te se veže uz Langobarde (Knific, 1994: Pl. 3, 4; 217-220). Što se tiče presjeka keramičkih stijenki, kod latenske keramike s glačanim uzorkom prevladava svjetlosivi presjek (Drnić, Skelac, 2008: 393-396), dok se kod kasnoantičke javlja rjeđe, a prevladava tamnosivi (Roksandić, 2012: 144-149).

Od ostalih keramičkih predmeta, nađen je ulomak uljanice koji na sebi ima bukl (T. 2:5). S obzirom da je sačuvan relativno mali dio, nije sigurno radi li se o tipu IX ili X po Loeschckeu (Loeschke, 1919: Tafel I). Tip IX proizvodio se od polovine do kraja 1. st., dok se tip X datira u vrijeme od 90. godine do kraja 3. st., no imitacije su rađene do 5. stoljeća (Bailey, 1980: 272-275). S obzirom da nije moguće znati o kojem se tipu predmeta radi, jedino se može postaviti široka datacija od polovine 1. st. do 3. st. Nađen je također još jedan ulomak keramike tankih sivih stijenki (T. 2:6), gdje se najvjerojatnije radi o ulomku dna uljanice, no zbog premalo elemenata nije moguće utvrditi o kojemu se tipu radi.

Kasnosrednjovjekovna i novovjekovna keramika

Među ulomcima novovjekovne keramike nađene u sondi D, prevladava redukcijski način pečenja. Većina ulomaka ima stijenke sivih tonova, često neujednačenih nijansa na istoj površini, te sadrži primjese kvarcnih kamenčića. Manji dio keramike ima stijenke svijetlih oker tonova, finije frakture s jako malo primjesa. Keramika je skoro sva neglazirana osim svega nekoliko komada koji su presvučeni zelenom glazurom. Među oblicima posuda prevladavaju jednostavni trbušasti lonci. Oni mogu imati tri tipa izljeva: jednostavne izvijene kružne zadebljane obode koji su najčešći (T. 3:5), zatim jednostavne obode ojačane s vanjske i unutarnje strane (T. 3:2), dok su najmanje zastupljeni konveksno-konkavne modelirane obode (T. 3:6). Većina je ulomaka neukrašena, no na jednom je primjeru nađen ukras reljefno oblikovane plastične trake s ovalnim otiscima (T. 3:10).

Jednostavni kružni obodi prisutni su na Starom gradu Bariloviću u slojevima iz 18. i 19. st. (Krpmotić, 2014: 86, T. 45/543-547), te na utvrdi Čanjevu u slojevima iz 17. i 18. st. (Čimin, 2008: 125, T. 1/1, T. 2/4, T. 3/8-9, T. 4/3-4, 6). Konkavno modelirani ojačani izvijeni obodi na Starom gradu Bariloviću sporadično su prisutni već tijekom 15. i 16. st., najbrojniji su tijekom 17. st., te se javljaju sve do 19. stoljeća (Krpmotić, 2014: 86, T. 39/453-459, T. 40/460-475, T. 41/476-485). Lonci s konveksno-konkavnim obodima nađeni na Starom gradu Bariloviću, javljaju se najviše krajem 15. i tijekom 16. st., a prisutni su i kasnije tijekom 17. st. (Krpmotić, 2014: 86-88, T. 38/425, 426, 432, T. 42/500, 501, 503, T. 46/556, 558, 559), dok se na Starom gradu Dubovu ovakvi profili rubova javljaju u slojevima 15. st. i prve polovine 16. st. (Tkalčec, 2024: 106, 108, T. 2:1-4). Ukras plastično oblikovane trake s ovalnim otiscima prisutan je u novovjekovnim slojevima na Starom gradu Dubovcu (Tkalčec, 2024: T. 7:4) te Starom gradu Bariloviću od 16. do 18. st. (Krpmotić, 2014: 87, T. 38/433-434, 437, 439, 442, T. 43/511, T. 44/529, T. 45/532-534, 538, T. 47/563).

U sondi B, sva 92 ulomaka koja je moguće pripisati kasnom srednjem i novome vijeku nađena su u pomiješanim slojevima. Zbog toga je datacija moguća samo pomoću tipoloških karakteristika pojedinih ulomaka posuda. Sva je keramika ujednačeno pečena, a većina ulomaka ima tanje stijenke. Površine stijenki najčešće su svjetlooker boje, no česti su i sivi tonovi.

Od oblika posuda posebno se ističe lonac sa širok zadebljanim obodom trokutastog presjeka (T. 3:4). Analogije za taj tipa lonca poznate su iz srednjovjekovnog naselja u Stenjevcu (Bunčić, 2010: 76, kat. br. 26-29), starom gradu Vrbovec na Sutli (Tkalčec, 2010: T.2-32), te sa slovenskih lokaliteta kao što su Dominikanski samostan u Ptuj (Veršnik, 2022: kat.št. 46) te utvrda Kostanjevica (Predovnik 2003, kat. št. 70-75, 88-90). Ovaj se tip lonca obično datira u vrijeme od sredine 12. do kraja 15. st. (Veršnik, 2022: 265). Također je zanimljiv i ulomak noge keramičke čaše trbušastog oblika na kratkoj nozi (T. 3:3). Ovakve se čaše javljaju već u 14. st., a u 15 st. postaju široko rasprostranjene, dok krajem istog stoljeća njihova proizvodnja prestaje (Tkalčec, 2001: 219-220). Stoga možemo ustvrditi da se špilja barem povremeno koristila i tijekom kasnog srednjeg vijeka.

Gledajući ukupno na ovaj horizont u sondi B, od oblika koje je moguće determinirati, najviše njih pripada trbušastim loncima s jednostavnim izvučenim obodom. Ovakvi su tipovi jako česti na Starom gradu Bariloviću (Krpmotić, 2014: T. 45/543-547) te na utvrdi Čanjevo gdje se mogu datirati u vrijeme 17. i 18. st. (Čimin, 2008: 125). Također su prisutni i vrčevi sudeći po profiliranom ulomku drške (T. 3:12) te dna posude (T. 3:13). Površine stijenki najčešće su neukrašene, no nekoliko ulomaka ima bojani ukras crvenih paralelnih linija (T. 3:11), a prisutan je i jedan ulomak majolike s cvjetnim motivom (T. 3:13). Nekoliko je ulomaka ukrašeno pomoću kotačića horizontalnom linijom točkica (T. 3:9).

Vrčevi s profiliranom drškom prisutni su u slojevima iz 17. i 18. st. na Starom gradu Bariloviću (Krpmotić, 2014: T. 27/325) te na Starom gradu Dubovcu u novovjekovnim slojevima (Tkalčec, 2024: T. 7:3). Oslikavanje crvenim linijama najčešća je dekorativna tehnika na Starom gradu Bariloviću tijekom 17. st. (Krpmotić, 2014: 87, T. 41). Na donjoj strani dna jednog lonca nalazi se reljefno oblikovan motiv križa unutar kružnice (T.3-8). Slični su ukrasi nađeni na starom gradu Bariloviću u slojevima koji se datiraju u vrijeme od 17. do 19. st. (Krpmotić, 2014: 88-89). Način ukrašavanja pomoću kotačića prisutan je na Starom gradu Bariloviću, te se može datirati u prijelaz s 15. na 16. st. (Krpmotić, 2014: T. 29/362).

Od posuda koje oblikom podsjećaju na tanjure ili zdjele, nađen je samo jedan ulomak ruba posude gdje se ispod oboda nalazi aplicirano plastično rebro ukrašeno otiskom prsta (T. 3:14). Slične su posude nađene i na Starom gradu Bariloviću te se najvjerojatnije radi o keramičkim pekama na kojima su plastična rebra imala funkciju zadržavanja žara prilikom pečenja (Krmpotić, 2014: 84; T. 30/367-368).

Od ostalih keramičkih predmeta nalazimo ulomak pećnjaka u obliku čaše (T. 3:15). Na Starom gradu Bariloviću javljaju se već u kasnom srednjem vijeku, a posebno su brojni od 16. do 18. st. (Krmpotić, 2014b: 93, T. 52/650-655, 658-659, T. 53/662-664, 667-670).

Suhozidna konstrukcija

Zanimljiv nalaz predstavljaju ostatci suhozidne konstrukcije na glavnom ulazu u špilju. Čine je dva segmenta dužine od oko 70 cm i širine oko 50 cm, koji se protežu u smjeru istok-zapad (Slika 5). Zid je građen od manjih i srednje velikih komada lomljenaca (dimenzija od 10 do 30 cm dužine). Položaj suhozida nije bio odabran slučajno. Nalazi se, naime, točno na spoju ulaznog kanala s centralnom dvoranom špilje. Nadalje, na tom mjestu svod od sigovine naglo se spušta u vrstu zavjese ostavljajući otvor od 1,5 m, te tako tvori i barijeru odozgo.

Zidovi na ulazima u špilje obično predstavljaju fortifikacijske objekte te je samo na području Karlovačke županije nađeno više od 20, a na cijelom dinarskom području više od 100 takvih objekata (Božić, *et al*, 2011; Bočić *et al*, 2016: 283-284; Raguž, 2017: 689-690). Na ozaljskom području takvi zidovi postoje na ulazu u špilju Vrlovka, Hrenov Grič (Želle, 2019.: 56), na obližnjem Žumberku nalaze se četiri obrambene špilje (Božić, 2009), dok objekt na ulazu u špilju Kuća predstavlja izuzetan primjer fortifikacijske arhitekture (Raguž, 2011). Pretpostavlja se da

▲ Slika 5. Pogled na sondu D i moguću suhozidnu konstrukciju. Foto: Miroslav Razum.

su takvi zidovi građeni u vrijeme osmanske ugroze radi zaštite stanovništva koje je u špiljama tražilo sklonište (Bočić *et al*, 2016: 284; Raguž, 2017: 689). No, za razliku od Ozaljske špilje, u svim ovim slučajima radi se o pravim zidanim konstrukcijama od priklesanog kamenja. Što se tiče datacije suhozida iz Ozaljske špilje, to je teško utvrditi budući da keramika pronađena u SJ 002 u sondi D daje kronološki široke datacije, od 15. pa sve do 19. stoljeća.

► Zaključak

Nakon dvije sezone istraživanja, može se zaključiti da Ozaljska špilja predstavlja zanimljiv arheološki lokalitet, pogotovo u lokalnim okvirima. Za sada ne možemo donijeti kategoričke zaključke, no moguće je iznijeti pretpostavke koje također otvaraju nova pitanja.

1. Nalazi iz Ozaljske špilje, iako kvantitativno relativno skromni, dali su prilično dugačku kronološku sekvencu. Prema radiokarbonskoj dataciji i tipološkim karakteristikama nalaza, upotreba Ozaljske špilje odvijala se tijekom sljedećih razdoblja: rani eneolitik (lasinjska kultura), kasni eneolitik, kasno brončano doba, antika, kasni srednji i novi vijek, uz hipotetsku mogućnost korištenja tijekom kasnog latena ili kasne antike.

2. Iako su u ulaznom kanalu u špilju nađeni ostatci suhozida, malo je vjerojatno da je on korišten kao fortifikacija. Drugi je razlog i relativno lagana dostupnost Ozaljske špilje. Ona je i danas lako dostupna, a u prošlosti je sigurno bila i dostupnija. Naime do početka 70-ih godina 20. st. kada je izmještena zbog proširenja kamenoloma, cesta prema Kamanju i dalje prema Beloj Krajini prolazila je puno bliže špilji. Sudeći prema starim katastarskim kartama iz 18. st., ovaj je put ovuda prolazio i u to vrijeme, a vjerojatno i ranije. Ako pogledamo smještaj obližnjih obrambenih špilja poput Vrlovke, Hrenovog Griča te špilja na Žumberku, one su puno zaštićenije, podalje od komunikacijskih pravaca. Stoga je korištenje Ozaljske špilje kao skloništa malo vjerojatno.

3. S obzirom da većina pronađenih ulomaka posuda iz svih kronoloških horizonata pripada loncima, možemo pretpostaviti da se prostor Ozaljske špilje u određenim vremenskim razdobljima koristio kao spremište za namirnice, što zbog relativno niske temperature tijekom cijele godine i lake dostupnosti nije nemoguće.

4. Suhozid u ulaznom kanalu špilje zapravo je relativno tanak, tako da se svojom jednostavnom, gotovo improviziranom konstrukcijom razlikuje od zidanih struktura u skoro svim ostalim obrambenim špiljama. Stoga je malo vjerojatno da je služio kao fortifikacijski zid. Ipak, postojanje suhozida također je zabilježeno u nekim špiljama poput Vaganačke (Grgurić Srzentić, 2024) i Reljine pećine (ibid, 2024b) na Velebitu, a u oba slučaja špilje su se do nedavno koristile kao torovi za čuvanje ovaca. Stoga je i suhozid u Ozaljskoj špilji mogao služiti istoj namjeni budući da je mogao predstavljati barijeru za domaće životinje.

5. Najvažniji nalaz u Ozaljskoj špilji predstavljaju ostatci tri individue, čime je očito da se špilja koristila kao mjesto pokapanja. Korištenje špilja u funeralne svrhe na početku druge polovine 3. st. ima brojne paralele na širem karlovačkom području, poput Bubijeve jame (Perkić, 2003: 116-117; 2008: 116-117; 2019: 54-68; 2021), Markove špilje, Jopićeve špilje, špilje Lipe (Perkić, 2003: 42-47; 2008: 121-127; 2019: 69-97) te špilje Đutno (Perkić, 2015; 2019: 98-101). Postojanje antičke nekropole u tom razdoblju može se pretpostaviti i u špilji Vrlovka u relativnoj blizini Ozaljske špilje (Perkić, 2003: 40; 2019: 101-103). U skoro isto vrijeme, točnije između 251. i 270. godine, područje Rimskog Carstva pogodila je epidemija tzv. Ciprijanove kuge, koja se prvi puta pojavila na sjevernom Balkanu tijekom gotske invazije (Huebner, 2021). S obzirom na vremensko poklapanje trajanja epidemije i špiljskih ukopa, objašnjenje o špiljskim ukopima kao načinu sprječavanja daljnjeg širenja zaraze, čini najuvjerljivijim (Perkić, 2008: 126-127; 2019: 212-219). Kako se i datum dobiven iz ukopa u Ozaljskoj špilji djelomično uklapa u vrijeme ove epidemije, možemo pretpostaviti da je i ovaj ukop nastao iz istog razloga. Ipak, među špiljskim ukopima predstavlja određenu iznimku: u svim ostalim slučajima pokojnici se polažu dublje u špilju, dok se u ovom našem slučaju pokojnik nalazi na samom ulazu u špilju. Što je tome bio razlog nije moguće odgovoriti, ali za sada ovo predstavlja jedini takav primjer.

6. Ako uzmemo u obzir da je u sondi D kulturni sloj relativno plitak (do oko 60 cm u najdubljem dijelu), u odnosu na sondu B (oko 235 cm relativne dubine), može se pretpostaviti da je prostor sonde D u odnosu na onaj gdje je

sonda B, bio na osjetno višem položaju. Stoga je moguće da je miješanje materijala u mlađim slojevima rezultat zemljanih radova prilikom niveliranja kako bi se ulaz u špilju učinio dostupnijim. Tomu u prilog i izgled SJ 014 gdje se radi o prilično debelom sloju (do 40 cm) izrazito žutog pijeska krupnije granulacije, kakav se ne nalazi u neposrednoj blizini špilje, te je vjerojatno nasipan u antičko doba budući da se od tada mogu tipološki datirati najmlađi nalazi. Radovi radi nivelacije vršeni su i kasnije tijekom kasnog srednjeg/novog vijeka, što se vidi po sloju 008 gdje je poremećen antički ukop, ali i po nalazu pećnjaka u obliku čaše. Budući da se isti obično ne nalaze u špiljskom kontekstu, vjerojatno je da je materijal odnekud namjerno donesen i sekundarno deponiran.

7. Sivu keramiku s glačanim uzorkom za sada ne možemo točno kronološki smjestiti bilo u kasnolatensko, bilo u kasnoantičko razdoblje. S obzirom da se jednostavni glačani ukrasi u obliku traka i linija javljaju i kod latenske i kod kasnoantičke keramike, na temelju motiva teško je iznijeti zaključak. Doduše, složeniji glačani motivi karakteristični za kasnoantičko razdoblje nedostaju, no radi se o premalom broju ulomaka da bi se mogla dati ozbiljnije pretpostavka. Ipak mogućnost kasnije datacije vjerojatnija je ako imamo na umu da lokalitet Ajdovski gradec – Vranje kod Sevnice, gdje je potvrđen boravak Langobarda, nije jako geografski udaljen od Ozlja (oko 70 km zračne linije). Stoga možemo dopustiti i mogućnost da su Langobardi pri prolasku kroz južni dio panonske nizine tijekom seobe naroda ostavili tragove svoje prisutnosti. Činjenica da na području današnje Slovenije postoje langobardski nalazi za sada je jedino što ide u prilog kasnoantičkoj dataciji, s obzirom da keramika s glačanim uzorkom iz latenskog razdoblja nije do sada nađena zapadnije od istočne Slavonije. No razdoblje kasne antike ovdje je još uvijek prilična nepoznanica, stoga u budućnosti s poduzimanjem novih istraživanja možemo očekivati potvrdu ili negaciju ove pretpostavke, te ju za sada treba uzeti s velikim oprezom.

8. Radiokarbonski datumi dobiveni iz lasinjskih slojeva 3626 – 3562 kal. pr. Kr. (60,6 %), odnosno 3631 – 3553 kal. pr. Kr. (58,3 %), predstavljaju prilično iznenađujući rezultat. Naime, u novije vrijeme trajanje lasinjske kulture datira se između 4300. i 3950. g. pr. Kr. (Čataj, 2020: 1; Balen, 2018: 22-23). Stoga datumi iz Ozaljske špilje datiraju lasinjske slojeve oko 400 do 500 godina kasnije od očekivanog. Ipak, ovi datumi ne predstavljaju jedinstven slučaj, budući da su na još dva lasinjska lokaliteta u Hrvatskoj dobiveni slični datumi. Tako su uzorci s lokaliteta Beketinci – Bentež datirani u 3956. – 3778. (68,2 %), 3808. – 3643. (53,6 %) i 3762. – 3365. (64,3 %) kal. g. pr. Kr. (Minichreiter, Marković, 2013: 128), dok su iz jame 3 na lokalitetu Čakovec – Gornji Pustakovec dobivena dva datuma: 3569±48 kal. g. pr. Kr. i 3461±63 kal. g. pr. Kr. (Bekić, 2006: 189). Stoga se može pretpostaviti puno duže trajanje lasinjske kulture, te je moguće da će biti potrebno revidirati datume njezinog vremenskog raspona.

9. Keramografija nalaza lasinjske kulture pokazuje određene sličnosti s nalazištima na širem području, no određeni elementi prisutni u Ozaljskoj špilji, nisu prisutni na ostalim lasinjskim lokalitetima, poput plastičnog bradavičastog dvostrukog kružnog ukrasa. S druge strane, neki elementi karakteristični za kasnija razdoblja lasinjske kulture, poput krivolinijskih motiva koji se smatraju tipičnima za kasnu fazu (Dimitrijević, 1979: 159), ovdje potpuno nedostaju. S obzirom na relativno mali broj dijagnostičkih ulomaka, ne možemo sa sigurnošću govoriti o prisutnosti ili nedostatku pojedinih elemenata. No, možemo pretpostaviti i da se na cjelokupnom području lasinjske kulture, s obzirom da se radi o velikom teritoriju, ne javljaju svi elementi istovremeno te da postoje lokalne varijante. Osim Ozaljske špilje, na širem području Pokuplja za sada ne postoje lasinjski lokaliteti koji se datiraju iza početka 4. tisućljeća pr. Kr., stoga su nužna daljnja istraživanja i objavljivanje nalaza.

Archaeological research in Ozaljska špilja

Ozaljska špilja is located in the western part of the town of Ozalj and is a small, branching cave. Archaeological excavations were conducted at the cave entrance during June and August 2019 by the Ozalj Heritage Museum. Fragments of pottery and lithic tools from the Lasinja culture indicate the use of the cave during the Chalcolithic period. However, the most significant discoveries were two ancient graves dating back to the first half of the 3rd century AD. In 2021, a small trench was opened in the main entrance channel of the cave, revealing remains of a dry stone wall. This finding confirms the use of the cave during the medieval and early modern periods, placing it among the fortified caves of the Karlovac region. After the initial two archaeological campaigns in Ozaljska špilja, it can be concluded that it is an important archaeological site for the Upper Kupa Valley area. These excavations have significantly contributed to our understanding of systematically researched archaeological sites in this region.

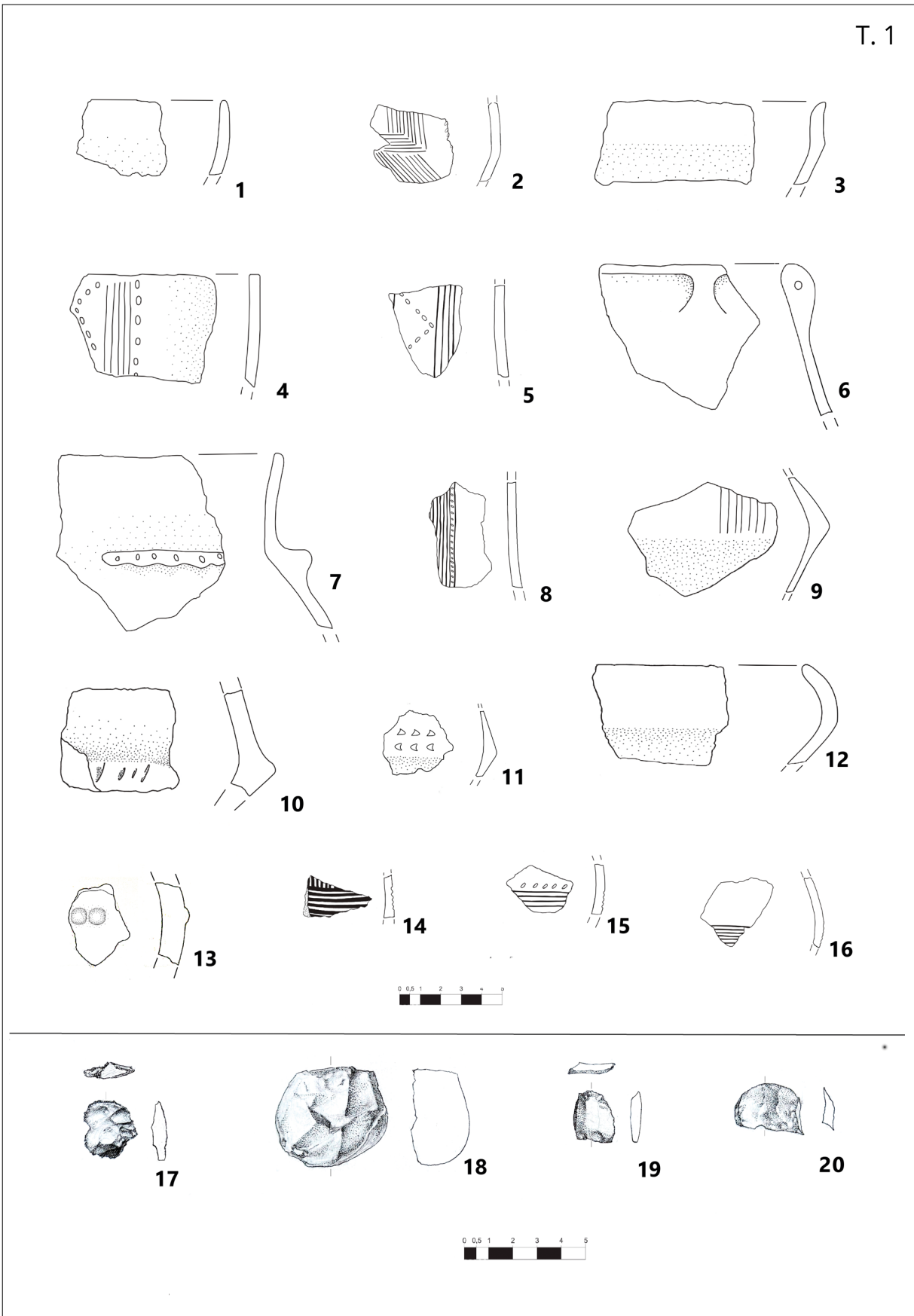
Key words: Ozaljska špilja, Chalcolithic, Lasinja culture, Antiquity, cave burials

► Literatura

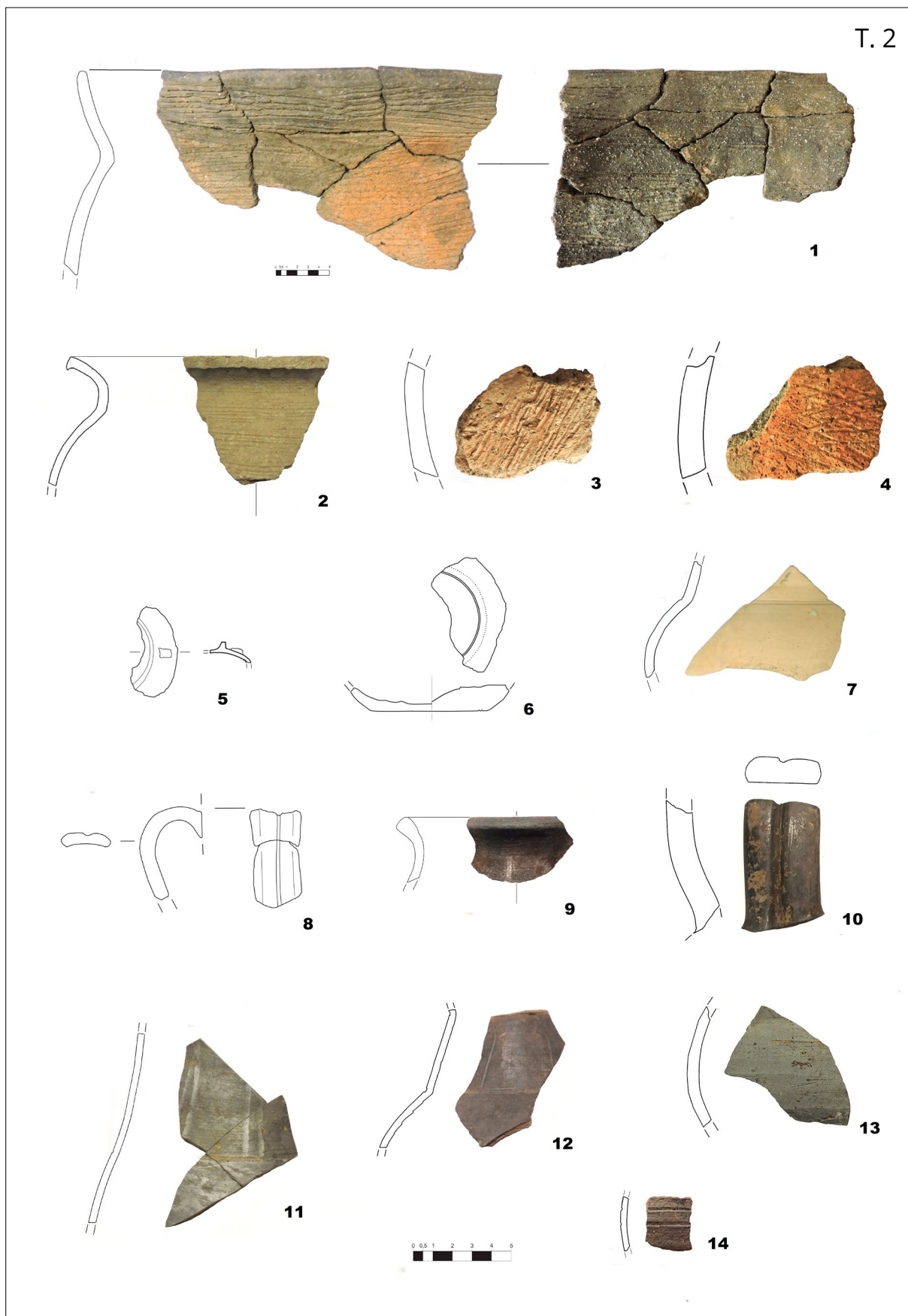
- Bailey, D. M. 1980. *Roman Lamps Made in Italy. Vol. 2 of A Catalogue of the Lamps in the British Museum*, London: British Museum.
- Balen, J. 2018. Eneolitičke kulture na prostoru istočne Hrvatske. U: D. Tončinić (ur.): *Arheologija na Dunavu: 65-74*. Zagreb: Hrvatsko Arheološko Društvo.
- Balen J., Đukić A., Špoljar D. 2017. Jurjevac-Stara Vodenica – nalazište lasinjske kulture. *Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu* Vol. 50 (1): 7-50.
- Bekić, L. 2006. *Zaštitna arheologija u okolici Varaždina. Arheološka istraživanja na autocesti Zagreb – Goričan i njezinim prilaznim cestama*. Zagreb: Hrvatski Restauratorski Zavod.
- Bočić, N., Cvitanović, H., Basara, D. 2016. Osnovna speleološka obilježja Karlovačke županije, *Prirodoslovlje* 16(1-2): 267-290.
- Božić, V. 2009. Žumberačke špilje s obrambenim zidovima, *Speleolog* Vol. 57 (1): 55-64.
- Božić, V., Cvitanović, H., Matoš, N., Raguž, K., Štefančić, J. 2011. Utvrđene pećine. U: S. Mihelić: *Arheologija i turizam u Hrvatskoj: 366-379*. Zagreb: Arheološki Muzej u Zagrebu.
- Bunčić, M. 2010. Naseobinski pokazatelji nalazišta Štenjevec, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 43: 69-110.
- Čataj, L. 2014. Prapovijesni nalazi. U: A. Azinovič Bebek, M. Krmpotić: *Stari grad Barilović. 10 godina arheoloških istraživanja: 50-63*. Zagreb: Hrvatski Restauratorski Zavod.
- Čataj, L. 2018. Lasinjska kultura. u: J. Balen, I. Miloglav, D. Rajković: *Povratak u prošlost. Bakreno doba u sjevernoj Hrvatskoj: 25-48*. Filozofski Fakultet Sveučilišta u Zagrebu/Arheološki Muzej u Zagrebu/Arheološki Muzej u Osijeku: Zagreb/ Osijek.
- Čataj, L. 2020. *Geneza i razvoj lasinjske kulture na području središnje i gorske Hrvatske*, Neobjavljena doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu.
- Čimin, R. 2008. *Keramicki nalazi s utvrde Čanjevo. U: L. Bekić (ur.): Utvrda Čanjevo. Istraživanja 2003-2007: 121-189*. Zagreb: Hrvatski Restauratorski Zavod.
- Čučković, L. 1992. Ozalj–zaštitna arheološka iskopavanja 1992 g., *Obavijesti HAD-a XXIV/3: 49-51*.
- Čučković, L. 2006. Ozalj. U: A. Durman (ur.): *Stotinu hrvatskih arheoloških nalazišta: 204-205*. Zagreb: Leksikografski zavod "Miroslav Krleža".
- Dizdar, M. 2001. *Latenska naselja na vinkovačkom području*. Zagreb: Arheološki zavod Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
- Drnić, I., Skelac, G. 2008. Nalazi latenske kulture s lokaliteta Ciglana – Zeleno Polje u Osijeku. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 41 (1): 385-415.
- Grgurić Srzentić, M. 2024. Vaganačka pećina. *In Situ*, 2(1): 94-101.
- Grgurić Srzentić, M. 2024b. Reljina pećina. *In Situ*, 2(1): 244-253.
- Huebner, S. R. 2021. The "Plague of Cyprian": A revised view of the origin and spread of a 3rd-c. CE pandemic, *Journal of Roman Archaeology* 34(1): 1-24.

- Jelinčić, K. 2009. *Rimska keramika lokalne proizvodnje na području hrvatskog dijela rimske provincije Gornje Panonije*. Neobjavljena doktorska disertacija. Sveučilište u Zagrebu.
- Knific, T. 1994. Vranje near Sevnica: A Late Roman Settlement in the Light of Certain Pottery Finds. *Arheološki Vestnik* 45: 211–237.
- Krmptić, M. 2014. Kasnosrednjovjekovno i novovjekovno keramičko posuđe. U: A. Azinović Bebek, M. Krmptić: *Stari grad Barilović. 10 godina arheoloških istraživanja: 76–91*. Zagreb: Hrvatski Restauratorski Zavod.
- Krmptić, M. 2014b. Pečnjaci. U: A. Azinović Bebek, M. Krmptić: *Stari grad Barilović. 10 godina arheoloških istraživanja: 92–95*. Zagreb: Hrvatski Restauratorski Zavod.
- Loeschke, S. 1919. *Lampen aus Vindonissa: Ein Beitrag zur Geschichte von Vindonissa und des Antiken Beleuchtungswesens*. Zurich: Beer & Cie. & Frankfurt a. M., Joseph Baer & Cie.
- Ljubić Š. 1885. Prvo otkriće prehistoričkih grobja od žara u Hrvatskoj. *Viestnik Hrvatskoga Arheološkoga Društva* VIII/3: 65–72.
- Ljubić Š. 1887. Prehistorijska mogila iznad Ozlja. *Viestnik Hrvatskoga Arheološkoga Društva* IX/1: 29.
- Minichreiter K., Marković Z. 2013. Beketinci-Bentež. *Naselja iz eneolitika, ranoga i kasnoga srednjega vijeka*. Zagreb: Institut za Arheologiju.
- Novak, M., Carić, M. 2020. *Bioarheološka analiza ljudskih koštanih ostataka s nalazišta Ozaljska špilja - stručni izvještaj*. Zagreb: Institut za antropologiju.
- Ožanić Roguljić, I. 2016. *Tipologija rimske keramike iz Vinkovaca*, Zagreb: Institut za Arheologiju.
- Perkić, D. 2003. „Antičke nekropole u špiljama kao posebnost kordunskog područja”, *Subterranea Croatica* 1(1): 39 – 49.
- Perkić, D. 2006. Arheološka iskopavanja špilja u Bodulima kod Hrsine (Karlovačka županija), *Subterranea Croatica* 4 (6): 32–40.
- Perkić, D. 2008. Nova nalazišta antičkih nekropola u špiljama na području Korduna. U: B. Olujić (ur.): *Povijest u kršu: zbornik radova projekta „Naselja i komunikacije u kontekstu veza između jadranskog priobalja i unutrašnjosti u prapovijesti i antici“: 115–133*. Zagreb: FF Press.
- Perkić, D. 2015. Špilja Đutno, prilog poznavanju antičkih nekropola u špiljama, *Subterranea Croatica* 13 (1): 45–50.
- Perkić, D. 2019. *Antičke nekropole u speleološkim objektima, kamenolomi i naselja na području Korduna*. Split: Književni krug.
- Perkić, D. 2021. Nekropola u Bubihevoj jami kao primjer devijacije u rimskodobnom pogrebnom ritualu. U: I. Janković; I. Drnić; D. Paar (ur.): *Arheologija i speleologija : iz tame podzemlja do svjetla spoznaje: 99–110*. Zagreb: Arheološki Muzej u Zagrebu.
- Predovnik, K. 2003. *Trdnjava Kostanjevica na Starem gradu nad Podbočjem*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Raguž, K. 2017. Arheološki nalazi u speleološkim objektima. U: G. Rnjak (ur.): *Speleologija: 685–694*. Zagreb: PDS Velebit/ Hrvatski planinarski savez/HGSS.
- Razum, M. 2020. Ozaljska špilja, *Hrvatski arheološki godišnjak* (2019): 370–371.
- Roksandić, D. 2012. Germanska naseobinska keramika u kasnorimskom sloju Cibala, *Acta Musei Cibalensis* 5, *Arheološki i povijesno-topografski radovi: 133–158*.
- Roksandić, D. 2014. Tehnike ukrašavanja kasnorimske keramike na nekoliko primjera iz Vinkovaca. U: G. Lipovac Vrkljan, B. Šiljeg, I. Ožanić Roguljić, A. Konestra (ur.): *Rimske keramičarske i staklarske radionice - proizvodnja i trgovina na jadranskom prostoru. Zbornik II. međunarodnog arheološkog kolokvija: 65–70*. Zagreb: Institut za arheologiju/Muzej grada Crikvenice.
- Schoeninger, M., Moore, K. 1992. Bone Stable Isotope Studies in Archaeology. *Journal of World Prehistory* 6 (2) 247–296.
- Težak-Gregl, T. 1994. Prapovijesno nalazište Ozalj Stari grad. *Opuscula Archaeologica* 17: 165 – 181.
- Težak-Gregl, T., Čučković, L., Stergar, B. 1994. *Ozalj od neolita do Frankopana*. Ozalj: Narodno sveučilište Ozalj – Zavičajni muzej Ozalj – Gradski muzej Karlovac – Odjel za arheologiju FF
- Tkalčec, T. 2001. Gotičke keramičke čaše iz Glogovnice i Ivanca Križevačkog kraj Križevaca i Gudovca kraj Bjelovara. *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu* 18: 213–234.
- Tkalčec, T. 2010. Kuhinjska i stolna keramika iz burga Vrbovca, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 43: 455–476.
- Tkalčec, T. 2024. Stari grad Dubovac u kasnom srednjem i ranom novom vijeku, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 57 (1): 95–141.
- Veršnik, N. 2022. Srednjeveške in novoveške keramične najdbe iz Dominikanskega samostana na Ptuju. U: K. Predovnik, Š. Karo, M. Bricelj (ur.): *Arheološki pogledi na srednjeveško urbanost: 261–307*. Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije.
- Vikić – Belančić, B. 1972. Beitrag zur Erforschung des antiken Ansiedlungskomplexes in Varaždinske Toplice. *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 6–7 (1): 75–127.
- Vikić – Belančić, B. 1975. Keramika grublje fature u južnoj Panoniji s osobitim obzirom na urne i lonce. *Arheološki vestnik* 26: 25–53.
- Vukosavljević, N., Perhoč, Z., Karavanić, I. 2015. Litički skup nalaza od lomljenog kamena iz špilje Zale: kasni gornji paleolitik i mezolitik. U: N. Vukosavljević, I. Karavanić (ur.): *Arheologija špilje Zale. Od paleolitičkih lovaca skupljača do rimskih osvajača: 73 – 118*. Zagreb FF Press.
- Wiewegh, Z. 2001. Rimska keramika iz Siska s lokaliteta „Kovnica“, Istraživanja iz godine 1985., *Opuscula archaeologica* 25: 89–149.
- Želle, M. 2019. Arheološka istraživanja špilje „Hrenov Grič“ kod Obreža Vivodinskog, *Subterranea Croatica* 17: 54–60.

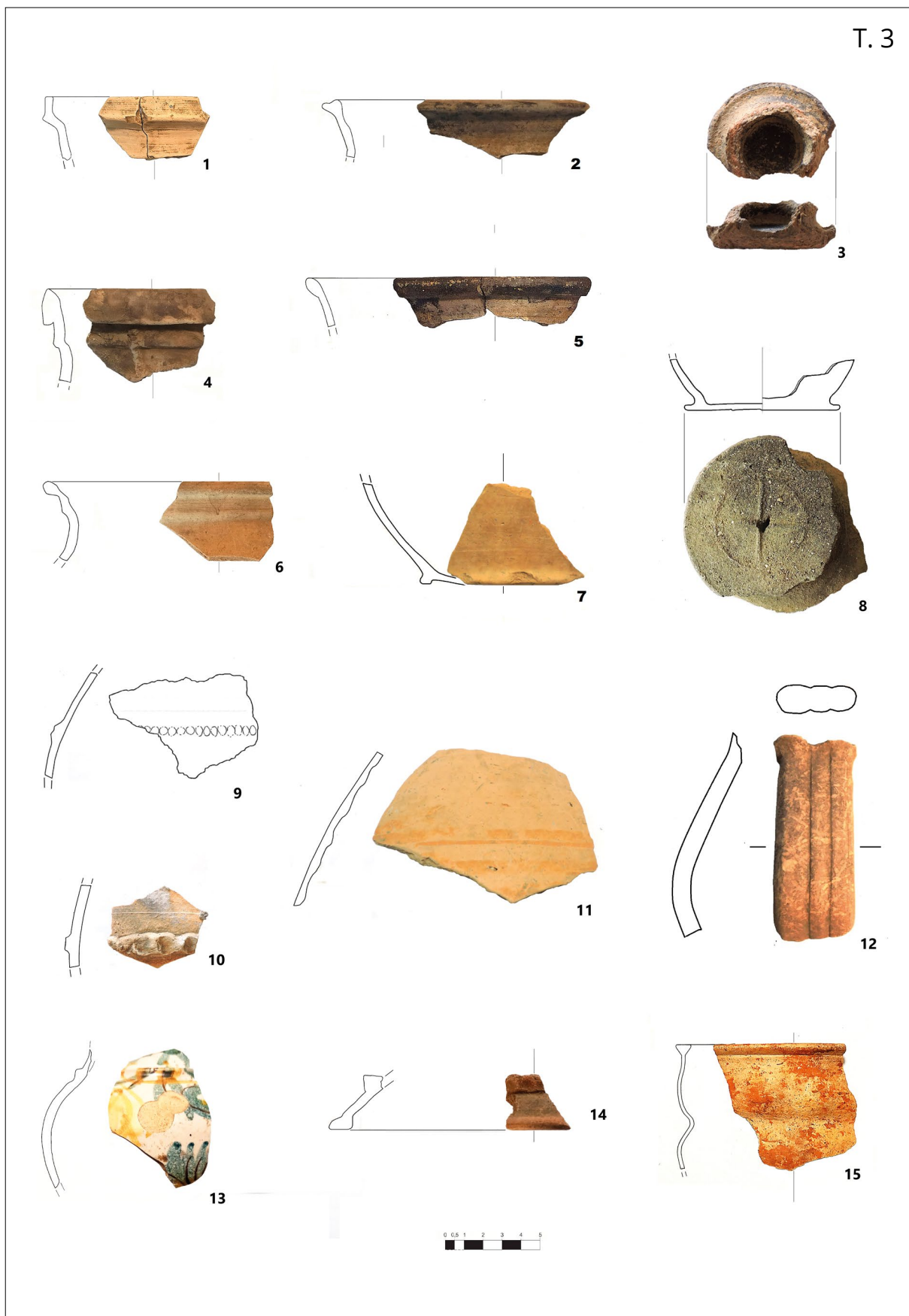
T. 1

▲ **Tabla 1.** Crtež: Antonela Kružić (1-16), Tihomir Razum (17-20).

▲ **Tabla 2.** Crteži i fotografija: Miroslav Razum (4, 7, 9-14), Antonela Kružić (1-3, 5, 6, 8).

▲ **Tabla 3.** Crtež i fotografije: Miroslav Razum (1-8, 10-15), Antonela Kružić (9).